

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. К. Д. УШИНСЬКОГО

на правах рукопису

НАЙДОРФ Марк Ісакович

**СТРУКТУРУЮЧІ МОДЕЛІ
В САМООРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА
(на матеріалі музичних комунікацій)**

Спеціальність 09.00.03 —
соціальна філософія та філософія історії

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеню
кандидата філософських наук

Одеса, 1996

AB 35.099

ЛНБ України ім.В.Стефаніка

00754032 (L)

Роботу виконано на кафедрі філософії
Південноукраїнського державного педагогічного університету
ім. К. Д. Ушинського

Науковий керівник — доктор філософських наук,
професор М. С. Дмитрієва

Офіційні опоненти:

доктор філософських наук, професор О. А. Івакін;
кандидат філософських наук А. Ю. Цофнас
Провідна організація — Одеська академія харчових технологій

Захист відбудеться "___" _____ 1996 року о 15.00 години
на засіданні спеціалізованої вченої Ради у Південноукраїнському
державному педагогічному університеті ім. К. Д. Ушинського.

Адреса: 270020, Одеса, вул. Старопортофранківська, 26,
корпус фізико-математичного факультету.

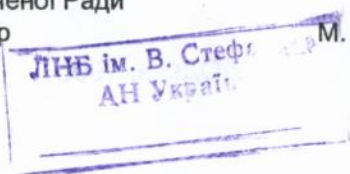
З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Південноукраїнського
державного педагогічного університету ім.К.Д. Ушинського.

Адреса: 270020, Одеса, вул. Старопортофранківська, 26,
корпус фізико-математичного факультету.

Реферат розісланий "___" _____ 1996 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої Ради
професор

М. С. Дмитрієва

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Стан суспільства великою мірою залежить від його спроможності відновлювати або доцільно змінювати стосунки, що його конституують, а саме їхню форму та порядок. При послабленні цієї спроможності "огранізовані системи, в яких відбуваються незворотні процеси, повинні прямувати до найбільш ймовірних станів, і, таким чином, до деструкції існуючого порядку, та до розпаду"¹. Якщо ж деградація суспільної системи не відбувається, то це свідчить про те, що в суспільстві діють механізми "зворотності", які взмозі утримати необхідний рівень його складності та його структурну конфігурацію.

Оскільки джерело стабільності припускається таким, що належить до самої соціальної системи, проблема стійкості системи досліджується як проблема безперервно здійснюваної самоорганізації суспільства і як проблема його самототожності.

Доки механізми самоорганізації та регенерації суспільних структур діють надійно та стабільно, вони не привертають до себе особливої уваги. Але швидкі, почасти катастрофічні зміни, які переживаються багатьма суспільствами на протязі ХХ сторіччя, загострили інтерес до механізмів суспільної самоорганізації як до проблеми практичної, пов'язаної з соціальним управлінням, соціальною адаптацією, соціальним прогнозуванням тощо. Проте навіть на фоні такого соціального досвіду ХХ сторіччя, переважна більшість дослідників визначають швидкі та погано передбачувані зміни у сучасному посрадянському суспільстві як надзвичайні, а його стан схарактеризовано як кризовий. У соціально-філософському аспекті цю кризу характеризують "стрімка дезінтеграція суспільних груп та інститутів, втрата ідентифікації особистості із структурами, що

1. Л. фон Берталанфи. История и статус общей теории систем / Системные исследования.— М., 1973.— С. 23.

передували, цінностями, нормами"¹, відзначаючи в той же час інтенсивні пошуки нових форм соціальності та ідентифікаційних уявлень. У такому контексті фокус наукових інтересів природно пересувається на дослідження засобів суспільної самоорганізації та самоотожнення індивідів та груп.

У роботі, що пропонується до захисту, здійснено спробу дослідження особливого класу суспільних угруповань, що їх створено музично-комунікаційною діяльністю. При цьому самі спільноти розглядаються нами у цій "службовій", моделюючій функції, котру вони мають виконувати в межах великих суспільних систем, якими вони породжені. Таким чином, актуальність здійсненого в дисертації дослідження музично-комунікативних структур в ланці засобів (механізмів) суспільної самоорганізації пояснюється не лише логікою розвитку соціально-філософського пізнання, але також і вимогами до нього з боку сучасної соціальної ситуації.

Ступінь розробленості проблеми. Попри все розмаїття досліджень самоорганізації суспільного організму та його субсистем, процес реалізації цієї здатності, що його закладено до структури й у механізми функціонування й розвитку соціуму та його частин, до цього часу не отримали достатнього висвітлення. Тому здійснене у роботі дослідження механізму структурно-функційних моделюючих впливів через музичну діяльнiсно-комунікативну сферу — це лише початковий крок до багатообіцяючих соціально-філософських досліджень проблеми самоорганізації.

Термін "самоорганізація" як показник пристосування, що є підґрунтям еволюції біосистем, поки що недосить часто розглядається у технічних і соціальних системах. Він отримав розвиток у зв'язку з успіхами молекулярної біології, біюніки, математики, фізики, техніки, психології та філософії. Але найбільшого імпульсу до розвитку проблема самоорганізації отримала, коли завдяки працям Н. Вінера,

1. Лапин Н.И. Кризис отчужденного бытия и проблема социокультурной реформации // Вопросы философии, 1992. — № 12. — С. 12.

В. Розенбліта, У. Ешбі, Ст. Біра, В. Пушкіна, М. Амосова, П. Анохіна, В. Крем'янського та ін. дістали розповсюдження ідеї кібернетики.

Сьогодні категорія самоорганізації у стані злету. Нею подолано межі власне термодинаміки, і вона на наших очах стає однією з основних категорій цілої низки наук, серед них синергетики, та отримує чільне місце серед загальнонаукових понять, увійшовши до парадигми сучасного наукового мислення через праці Г. Хакена, І. Пригожина, С. Курдюмова.

В сьогоденному розумінні самоорганізація соціальних систем ях стихійна діяльність об'єктивних статистичних законів історії отримує прояв передусім через "... культуру, тобто предмети праці і вжитку, засоби життєдіяльності людей, через звичаї, традиції, моральні норми, усталені стереотипи діяльності та структуровані культурою спільноти"¹. Прояви останніх у конкретній музично-комунікативній сфері і досліджено автором.

Вибір дисертантом для соціально-філософського дослідження сфери діяльності людей, добровільно об'єднаних процесом взаємодії з приводу музики у різнотипні музично-комунікаційні спільноти, продиктовано чергою практичних міркувань. За сучасної суспільної ситуації участь у музичній діяльності (у формі професійного та аматорського виконання, слухання, створення музики та ін.) позначено високим рівнем індивідуальної вмотивованості, оскільки сам спосіб включення до неї порівняно мало регламентований суспільством і розглядається в більшості випадків як приватна справа кожного. Крім того, музичні спільноти належать до найбільш поширених та доступних і при цьому мають широкий спектр форм участі. Нарешті, музична діяльність є прилюдною, відносно легко піддається спостереженню, а музичні спільноти "прозорі" у функційно-структурному аспекті і у цьому сенсі є зручними для їхнього включення до кола соціально-філософської проблематики.

1. Дмитриева М., Дмитриев О. Чему и как учить менеджера.— Одесса-Новосибирск, 1992.— С. 7.

Постановка питання про будову та вплив структур музично-комунікаційної діяльності у функції соціальних регуляторів здійснюється вперше у роботі, що пропонується. Однак її підготовлено багатьма дослідженнями різної предметної та проблемної локалізації.

Увага до соціально-організуючої ролі музики має давню історію, що її започатковано піфагорійцями, Платоном та Аристотелем. Стародавні мислителі стверджували безпосередню єдність "музичної краси" з "музичною чеснотою", тобто з конкретною користю для духовного згуртування полісу, коли кожен індивід "відчуває та усвідомлює як свій власний світ внутрішню цілісність полісного угруповання і його змістовної єдності"¹. Але при цьому греки, по-перше, не знали "музики" у сучасному змісті слова (не виділяли її з первинного "мусичного комплексу" — єдності поезії, музики, танцю), а, по-друге, ставили питання лише про підбір корисних наспівів — на зразок того, як вчиняли з природними засобами впливу на людину. За такого напряму думки, зрозуміло, питання про структуру музично-комунікативної діяльності не могло виникнути принципово.

Середньовічна думка про музику також ґрунтується на "естетичній моралізації" — у своїй позитивній оцінці соціальної ролі псалмоспіву, музичного боку церковної служби та у запереченні народно-поганьської обрядності. Як і в античну епоху, середньовічний погляд на музику пов'язував її вплив на людей з імманентно притаманними музиці якостями, одні з яких визнавалися корисними, а інші — шкідливими.

Уявлення про музику як продукт цілеспрямованої авторської (творчої) діяльності остаточно склалося лише у Новий час разом із системою музичного мистецтва у сучасному сенсі. Рукотворне, людське творення освідомлювалося як вираз людських же почуттів (афектів), внутрішнього світу людини. Оцінка соціальної ролі музики набула більш конкретної адреси — це той чи інший твір (музичний опус) та його здатність організує та соціально доцільним

1. Золтаи Д. Этос и аффект.— М., 1977.— С. 41.

чином впливати на почуття та духовний лад слухачів.

Принципово важливим кроком для усвідомлення сенсу власне структур музичної комунікації став здійснений у ХХ сторіччі перехід від вивчення самих музичних опусів (компування музичних творів, виразні засоби музики, технологія композиції тощо) до вивчення взаємозалежностей між властивостями звукового матеріалу та умовами його соціального оточення. Завдяки цьому поняття "музика" розширилось до поняття "музична культура", яке позначає соціальний контекст, що в ньому "музика" набуває суспільно визнаного змісту. А це, в свою чергу, дозволило побороти ідею виключності соціального контексту європейської класичної музики, "зрівняти в правах" професійну композиторську музику епохи європейського Нового часу з музичними явищами, що спостерігаються в інших соціальних середовищах — у музичних культурах інших часів і народів. Стає ясным, що у багатьох випадках службово-комунікативна, єднаюча, організуюча соціальна роль музики виявляється чи не важливішою від її власне музичних якостей.

Новий погляд на музику як на один з видів соціальної комунікації формувався зусиллями багатьох вчених на протязі тривалого часу. Одною з перших значних праць вказаного напрямку є присвячена соціальній функції класичної форми книга П. Бекера "Симфонія від Бетховена до Малера" (Л., 1926). Соціологічний аспект середньовічного музикування досліджено у праці: Мозер Г. І. "Музика середньовічного міста" (Л., 1927). У дослідженні музичного боку фольклору у зв'язку з його соціальними функціями новаторським методологічним напрямом відзначається збірка "Соціологічні аспекти вивчення фольклору" (Алма-Ата, 1978). Широкий погляд на розмаїття взаємозалежностей між соціальними та музично-комунікативними зв'язками у різних суспільствах репрезентовано в працях В. Дж. Коуна "Значення позаєвропейських культур для музики ХХ сторіччя" та "Музично-творчі види ХХ сторіччя" у збірці "Етюди про іноземну музику" (М., 1975). Послідовно стверджує такий погляд також Г. Орлов

у книзі "Древо музики" (Вашингтон-СПб., 1992).

Варто підкреслити, що основне питання нашої праці — питання про соціально-регулюючі функції власне структурності музичних комунікацій - могло виникнути ніяк не раніше, аніж ті структури надбали виразності окремих соціальних інституцій. Це сталося у європейському музичному житті ХІХ сторіччя. Усвідомлення розбіжностей функцій в системах музичних комунікацій стало необхідною, але недостатньою умовою постановки питання про моделюючі функції музичних комунікацій у соціумі.

Ще один необхідний комплекс досліджень, що підготували постановку питання у тому вигляді, як його поставлено в дисертації, пов'язаний з усвідомленням механізмів суспільної самоорганізації через творення власне суспільством "самоописів", що його формують.

Термін "самоописи" не є на сьогодні усталеним. Звично вважають, що прерогатива опису суспільства належить соціальним наукам, які мають необхідну технічну та методологічну озброєність та неупередженість відокремленої від об'єкту спостереження дослідницької позиції. У контексті проблеми самоопису, однак, видається обгрунтованим сумнів стосовно того, що саме наукова рефлексія суспільства є єдиною можливою формою рефлексії і тому володіє виключною перевагою перед іншими (наприклад, релігійною, художньою тощо). По-перше, є очевидним, що суспільна потреба у самоописі виникла раніше, ніж склалися відповідні ресурси наукового соціального пізнання. По-друге, також очевидно, що наукова точка зору (позиція опису) у сучасному суспільстві навряд чи є універсальною та загально визнаною. Поряд з нею можливі та існують альтернативні щодо науки позиції та засоби й форми суспільного самоопису. Ці обставини вказують на необхідність уточнення в межах соціальної філософії місця системи наукового пізнання суспільства відносно інших його автопізнавальних ресурсів.

Соціальна наука досліджує вже наявні спільноти. Оскільки будь-

яка спільнота конститується власним внутрішнім регламентом, що регулює порядок координації та субординації її членів, то ці регламенти об'єктивно є первинними, створюваними самими спільнотами для власних "само-описів", тоді як наукові описи є вже вторинними — "описами описів". При цьому лише найменша частина спільнот регламентується формалізованими правовими системами. Більшість спільнот організує себе через традиційні, підсвідомі і символічно позначені регулятори. Останні також являють собою "самоописи", що їх адресовано кожному і усім разом. Вони також вміщують вказівки на те, що саме в даній спільноті є "дозволеним" і "забороненим", що "належно", а що "табуйовано" тощо. Але засоби об'єктивації й трансляції таких самоописів необхідно виявляються невербальними, а тому їхнє читання з метою наукового дослідження потребує окремої наукової інтерпретації. До дослідження невербальних самоописів як своєрідних "текстів", що підлягають адекватному читанню, тяжіє так звана тартусько-московська школа семіотичних досліджень. Нею накопичено вельми значний досвід наукової раціоналізації змістів у міфо-ритуальній, фольклорній та художній діяльності (праці Ю. Лотмана, Б. Успенського, В. Топорова, а також Вяч. Вс. Иванова, Е. Мелетинського та ін.).

Метою дисертаційного дослідження є вивчення механізму самоорганізації суспільних систем, який діє через ідентифікацію індивідів та груп з соціальними структурами, що модельно репрезентують ці системи. Як модельні можуть функціювати спільноти, створені різними сферами діяльності; у цій праці розглядаються спільноти, що їх створено музично-комунікативною діяльністю. Відповідно до мети у роботі вирішуються такі завдання:

- розробляється уявлення про функції структуруючих моделей у самоорганізації суспільства;
- здійснюється типологічна класифікація структур таких моделей, що отримують реалізацію в особливому класі музично-комунікаційних спільнот;

— досліджується змістовна своєрідність, історично притаманна кожному з типів музично-комунікативних структур (тобто їхня історична семантика) й формулюються функціональні особливості головних позицій, що ними створюються такі модельні структури;

— досліджується механізм ідентифікації індивідів та груп з тою чи іншою музично-комунікаційною позицією;

— обґрунтовуються можливості генералізації висновків та оцінок, зроблених на підставі тих ідентифікаційних спрямувань, що їх фактично здійснюють індивіди та групи, у процесі вибору серед рівнодосяжних для їхньої участі музично-комунікативних структур.

Теоретична та методологічна основа дисертації. Підґрунтям роботи є поняття моделі як "системи, дослідження котрої є засобом для одержання інформації про іншу систему"¹. У нашому випадку відношення ізоморфізму музично-комунікативних "моделей" та спільнот, що ними модельовано, визначається на рівні основних функційно-позиційних структур.

При цьому музично-комунікаційні структури виявляють свої модельні функції у двох різних значеннях, а саме:

(1) як науково-пізнавальні моделі, що дають інформацію про спільноти, які ними змодельовано;

(2) як структуруючі моделі — "форми знання" (В. А. Штофф) про структуру змодельованого суспільства, як "структурні матриці" його регенерації.

Музично-комунікативні структури у другому з вказаних значень існують як продукти ("тексти") власних описів суспільствами себе, тобто як "соціумні самоописи". У функціональному відношенні "самоописи", що є включеними у процес суспільної самоорганізації, можуть бути зхарактеризовані як "управляючі самоописи".

У роботі досліджується генеза й функціонування одного виду самоописів, а саме тих, що реалізуються у звуковому (музичному) мате-

1. Уемов А. И. Логические основы метода моделирования.— М., 1971.— С. 48.

ріалі і є продуктованими музичною діяльністю.

Згідно концепції, що на ній фундується робота, механізмом, завдяки якому модель (репрезентована музично-комунікаційною спільнотою) здійснює свою функцію управління процесом соціальної репродукції, є ідентифікація індивідів та груп.

В дисертації використано таку теоретичну модель особистості — носія і інтегратора змістовного потенціалу відповідної соціокультурної системи, яка успадковує передусім традиції філософсько-психологічної школи С. Л. Рубінштейна та філософсько-культурологічних праць Е. В. Іл'єнкова. "Двоактну" концепцію самовизначення, що її приймає дисертант, а саме, що спочатку здійснюється ігрова імітація позиції, а потім вона теоретично опановується — запропоновано Л. Г. Іоніним.

Наукова новизна дослідження. В дисертації здійснено спробу дослідження спільнот, створених музично-комунікативною діяльністю. Новаційна специфіка роботи ґрунтується на структурно-функціональному підході до музично-комунікативних спільнот, за допомогою якого виявилось можливим провести типологічну класифікацію вказаних спільнот й дати змістовний опис основних структурно-функціональних позицій, що їх утворюють, а також порушити питання про музичне самовизначення індивідів та груп, через яке музично-комунікативні спільноти здійснюють свою моделюючу функцію.

Результати проведеного дослідження конкретизуються автором в положеннях, що відзначені певною науковою новітністю і пропонуються до захисту:

- самоорганізація суспільства, відтворення його основних структур у плині часу здійснюється через структуруючі моделі, функцію яких виконують суспільні самоописи;
- ідентифікація (самовизначення) індивідів звернено до соціально-комунікативних позицій, репрезентованих модельними структурами, що їх втілено у текстах суспільних самоописів;
- різноманітність існуючих у наш час музично-комунікативних

структур може бути систематизована за допомогою запропонованої типології. Останню побудовано за ознакою ступеня структурованості, що притаманний тій чи іншій структурі;

— кожен із виявлених таким чином типів музичної комунікації позначений власною історичною семантикою — специфічним змістом музично-комунікативних позицій, закріплених за ними з часу формування структури такого типу.

Науково-практична цінність роботи полягає в розкритті такого механізму самоорганізації суспільств, що здійснюється через використання структуруючих моделей (самоописів), а також його генези та історичних форм існування.

Таким чином дисертація являє собою теоретико-методологічний крок до дослідження спільнот за проявом музично-комунікаційних спрямованостей їхніх членів.

Соціологічний аналіз музично-комунікаційних спрямованостей індивідів та суспільних груп дозволяє виявити такі структуруючі моделі, які актуально організують наявну спільноту, та дають змогу спостерігати її динаміку та прогнозувати напрямки її змін.

Здійнена робота дає також теоретичну базу для таких соціологічних досліджень, які ґрунтувалися б на спостереженні різних видів художньої діяльності.

Принципи, що визначили теоретичну концепцію дисертації, є підґрунтям авторського курсу лекцій з теорії і історії світової і вітчизняної культури, що його читано дисертантом на протязі п'яти років в Одеському державному політехнічному університеті (постійно) та в декількох недержавних учбових закладах (періодично).

Апробація дослідження. Дисертацію підготовлено й обговорено на кафедрі філософії і соціології Південноукраїнського педагогічного університету (Одеса). Основні тези обговорено на кафедрі культурології Одеського політехнічного університету.

Основні положення дисертації викладено також у роботі "Теоретичні аспекти курсу "Світова і вітчизняна культура". Посібник для

студентів (у друзі; рекомендовано Міжнародним фондом "Відродження", протокол № 10 від 20 квітня 1995 року).

9. Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків та списку літератури.

II. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обгрунтовано вибір теми, її актуальність, проаналізовано рівень її розробленості у фаховій літературі, зформульовано мету й завдання дослідження, зхарактеризовано його новітність та науково-практичне значення.

У *першому розділі* — "Генеза, історична трансформація та структурна типологія сучасних музично-комунікативних спільнот" — досліджується особливий клас угруповань, що їх створено музично-комунікативною діяльністю, обгрунтовано їхню функційну специфіку у межах великих соціальних організмів, проаналізовано історичні форми (структури), запроваджено їхню типологічну класифікацію з подальшим опрацюванням змістовного потенціалу кожного класу спільнот.

У *першому параграфі* — "Соціально-структуруючі функції суспільних самоописів" — через впровадження категорії "досвід" зроблено спробу з'ясувати питання про вивчення специфічної діяльності, що покликана репродуктувати соціальну самоорганізованість.

Огляд літератури з класифікації видів діяльності дозволяє припустити, що в межах "суб'єктно-об'єктної" парадигми самоврядуюча діяльність суб'єкта вислизає з-під уваги дослідника, оскільки її втілення у трансформованому об'єкті є порівняно незначним. Дискутовано відмінність "виключеної" (дослідницької) та "включеної" (діяльної) позиції, причому показано, що остання виявляє якості самоорганізації. Впроваджено поняття "самоопису", котре розглянуто як засіб (інструмент) соціального самоврядування.

Взятий як "текст", "самоопис" може стати предметом соціально-

філософського дослідження: наведені приклади самоопису різноманітних спільнот, що їх втілено у різних мовах і матеріалах (від пам'яток стародавніх культур до сучасності).

Параграф другий — “Звукові системи і структури музичних комунікацій” — присвячено проблемі історичного формування музичних комунікацій та їхньому функціонуванню як “текстів самоопису”.

Схарактеризовано архаїчний та пізньофольклорний ритуали у функції символічних текстів самоопису — з погляду їхніх функцій у самоорганізації спільнот, у межах яких вони мають актуальний зміст. Розглянуто питання суб'єкта і “автора” ритуального сценарію, специфіки комунікативної структури ритуалу.

На протилежність архаїчному пізньофольклорному ритуалу як історично пізнішу форму суспільного самоопису досліджено мистецтво. Розглянуто: специфіку мистецтва в його моделюючій функції, а також структуру художньої комунікації як структуру суспільно закріплених (інститутованих) позицій. Введено категорію “позиції”, котру дисертант спробував розглянути як один з основних конструктивних елементів соціальної структури. Обговорюється відмінність між поняттями “соціальна роль” і “позиція” у структурі соціуму. Досліджується поняття “авторства” як особливої структурно-функціональної позиції у широкому соціальному контексті та в межах музичної комунікації.

Параграф третій — “Типи музичних комунікацій і їхній соціокультурний зміст” — присвячено обґрунтуванню наведеної типологічної класифікації існуючих музичних комунікацій за ознакою диференційованості (інститутованості) в них функціонально-комунікативних позицій, що визнаються генетично первинними для усякої музичної комунікації, а саме: “автор”, “виконавець”, “слухач”. Впроваджується уявлення про чотири основних типи музичної комунікації, а саме про “концертний” (з повним розведенням позицій), фольклорний (с граничним злиттям позицій), “імпровізаційний” та “аматорський” типи суспільного музикування, де функційно-структурні позиції

не досягають повного розведення, але створюють структури різної конфігурації.

Ретельно досліджено позиційну структуру "концертної" музичної комунікації. Заперечується "радіальна" та пропонується "опусоцентрична" модель комунікації такого типу. Досліджується історична семантика "концертної" комунікації, зокрема притаманій їй "історизм" (історична концепція соціального часу). Також схарактеризовано кожен з названих чотирьох типів суспільного музикування з погляду взаємодії між їхніми комунікативними структурами та змістовною своєрідністю, що історично склалася.

Другий розділ — "Музично-комунікативні спільноти та їхні соціально-моделюючі функції" — присвячено дослідженню ідентифікаційного механізму, за допомогою якого структурно-діяльнісні позиції різнотипних музичних комунікацій виявляються модельними для формування ізоморфних щодо них соціальних позицій у позамузичних соціальних просторах.

У параграфі першому — "Індивідуальне та групове самовизначення у музично-комунікативних структурах XIX сторіччя" — розглянуто самовизначальну діяльність у філософському і психологічному аспектах. Зроблено спробу встановити взаємозалежність між самовизначенням і самоописом. Самовизначення здійснюється у просторі суспільного самоопису.

Розглянуто концепцію самовизначення яка постає у сучасній психологічній літературі — у зв'язку з поняттям особистості — як процес діяльності, спрямований "усередину", на зміну самого індивіда. В наслідок цього індивід постає одночасно як суб'єкт, об'єкт та продукт цієї діяльності. Досліджено перехід від психологічного до соціально-філософського поняття самовизначення. Останній дозволяє пов'язати процес структуризації особистості із впливом наявного соціального контексту. Піддано розгляду також ідентифікаційний механізм самовизначальної діяльності за "двоактною" схемою, запропонованою Л. Г. Юніним (див. вище).

На матеріалі біографії Л. М. Толстого та його творів простежено, як саме здійснювався в реальних умовах Росії другої половини XIX сторіччя процес самовизначення індивідів і груп в музично-комунікативних структурах, що існували на той час. Це "домашнє" (аматорське) музикування, народно-"імпровізаційне", "фольклорне" та "концертне" музикування. Простежено розуміння Толстим структур музичних комунікацій різних типів та їхньої структуруючої ролі стосовно різних соціальних об'єднань (селянська і солдатська маса, сімейно-домашнє коло, спільнота слобідських робітників, коло аристократично-придворного "світу" тощо). Встановлено, що музичного самовизначення може не трапитись, якщо структура особистості суб'єкту ідентифікації не співпадає зі структурою музично-комунікативної позиції, що ідентифікується.

Параграф другий — "Можливості соціокультурної інтерпретації музично-комунікативних самовизначень індивідів і груп у сучасному суспільстві" — присвячено уточненню соціально-філософських висновків, які можливо зробити з фактів музично-комунікативної ідентифікації індивідів і груп в умовах якісного різноманіття позаєрархічних субпросторів сучасного суспільства.

Проаналізовано функцію музично-комунікативної ідентифікації, котру дисертант спробував розглянути як один із стандартних механізмів, що задають спосіб синтезування уявлень про світ і інтегральних особистих позицій індивідів і груп у відповідному ("домінантному" для них) соціальному просторі.

Розглядаючи особливості самовизначальної діяльності стосовно головних видів музично-комунікативних спільнот сучасного світу, проаналізовано сенс участі у масовому рок-русі, джазовому музикуванні, можливості самоідентифікації у музичній комунікації "аматорського" типу, а також умови, що є необхідними для ідентифікації у музично-комунікативній структурі концертного типу.

Особливу увагу приділено аналізу взаємодії сучасних аудіо-візуальних засобів масової комунікації (радіо, телебачення, звуко- й відео-

запис) із "класичними" музично-комунікативними структурами, що склалися до виникнення сучасних засобів масового тиражування. У перше як текст самоопису досліджено специфічні структури "масової комунікації", їх стосунки з особливою спільнотою, що її створено засобами mass-media та притаманній цій спільноті системі значень. Відзначається, зокрема, сувора ієрархічність структури масових комунікацій (хоча на перший погляд вона й виглядає гранично демократичною), а також конформізм, який складає необхідну умову ідентифікації у просторі mass-media.

У кожному з розглянутих випадків зроблено висновки стосовно структурно-особистих підстав, що їх виявлено через факт ідентифікації з тією чи іншою музично-комунікативною позицією.

У **висновках** подано загальну оцінку отриманих у дослідженні результатів та накреслено перспективи подальшого вивчення механізмів суспільної організації і трансформації.

Подальша розробка проблеми може також скласти основу для постановки теоретичних досліджень та практичних програм у сфері художнього (музичного) виховання дітей та юнацтва, а також з метою психологічної діагностики особистостей дітей та дорослих. Типологія музичних комунікацій, що її розроблено в дисертації дає змогу вирішити низку конкретних проблем мистецтвознавства, художньої (музичної) критики тощо.

Головний зміст дисертації відбито у таких публікаціях:

1. Музыкальный опыт и музыкальность личности пушкинского круга // Вопросы творчества и биографии А. С. Пушкина: Тезисы докладов и сообщений межвузовской научной конференции. — Одесса, 1992.— С. 96-97.

2. К вопросу о культурно-типологических ограничениях в сфере восприятия искусства // III-я Международная научная конференция "Творчество. Культура. Гуманизм": Тезисы выступлений.— К., 1993. — Ч. II.— С. 157.

3. К вопросу о ритуальной функции оперного спектакля в русской придворно-аристократической культуре александровского времени //

Третьи волковские чтения: Материалы конференции.— Одесса, 1993.— С. 41-42.

4. Исторические типы музыкальных культур // Філософія. Менталітет. Освіта: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції.— Одесса, 1995.

5. К проблеме "механизмов культуры" // X-я Международная конференция "Логика, методология, философия науки".— Москва-Обнинск, 1995.— Ч. III.— С. 129-133.

6. К изучению "фантомных" самоопределений // Молодежь на пороге третьего тысячелетия. Материалы международной научно-практической конференции.— Одесса, 1995.— Ч. I.— С. 34-35.

7. Роль арткоммуникаций в процессе становления молодежной культуры // Молодежь на пороге третьего тысячелетия: Материалы международной научно-практической конференции.— Одесса, 1995.— Ч. II.— С. 3-4.

8. Миф и мифопоэтическая традиция в европейской культуре: Конспект лекций.— Одесса: Изд-во ОГПУ, 1994.— (1,88 уч.-изд. л.).

9. Введение в культурологию: Теоретические аспекты курса "Мировая и отечественная культура" (Материалы к лекциям).— Одесса, 1996.— (2 п. л.).

НАЙДОРФ Марк Исаакович.

Структурирующие модели в самоорганизации общества (социально-философский анализ).

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 — Социальная философия. Южноукраинский педагогический университет.— Одесса, 1996.

Защищается рукопись и 9 публикаций, в содержании которых раскрывается механизм самоорганизации общества посредством структурирующих его моделей. Доказывается, что в качестве структурирующих моделей могут выступать музыкально-коммуникативные общности, приводится структурно-типологическая классификация этих общностей и формулируется содержание структурно-деятельностных позиций, идентификация с которыми индивидов и групп является конкретным механизмом, посредством которого структуры музыкальных коммуникаций реализуют свои модельные функции в процессе воспроизведения общественных структур.

Ключевые слова: структурирующие модели, общественное самописание и самоорганизация, структурно-функциональная позиция субъекта, личностная и групповая идентификация, типология музыкально-коммуникативных структур.

Mark I. NAIDORF.

Structuring Models in the Social Selforganization.

This thesis is dedicated to the mechanism of selforganisation of the society by means of structuring models. Communities based on musical communications can act as such models. A typological classification of this communities based on their structures is given; the contents of active structured attitudes is formulated, as being an area of identification of individuals and groups, and in the same time as an implementation of musical communicative structures' modelling function in a process of social structures' reproduction.

Key words: structuring models; social self-description and self-organisation; structural and functional attitude of an individual; personal and group identification; typology of musical communication structures.

436482

